

ESKİ TÜRKÇE SÖZLÜK

Prof. Dr. Fuzuli Bayat

Dr. Öğretim Üyesi Minara Aliyeva

YAYIN NU: 1554
KÜLTÜR SERİSİ: 892

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 16267

ISBN: 978-605-155-967-4

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

1. Basım: 2008, Yalın Yayıncılık, İstanbul
2. BASIM

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Editör: Ayşegül Büşra Paksoy

Kapak Tasarımı: Ceyhun Durmaz

Dizgi-Tertip: Ötüken

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: ÖZLEM MATBAACILIK VE REKLAMCILIK LİMİTED ŞİRKETİ
Maltepe Mah. Litros Yolu 2. Matbaacılar Sit. Nu. 2BB4 Topkapı-İstanbul
Sertifika Numarası: 45257 Tel: (0212) 612 06 63

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalış-
malar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz;
hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

ÖN SÖZ

Üniversitelerimizin Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinde okutulan Eski Türkçe ve Orta Türkçe veya Tarihi Türk Lehçeleri derslerinde, öğrencilerin eski veya orta Türkçe metinlerini kolaylıkla anlamalarına yardımcı olacak derli toplu bir sözlük bulunmamaktadır. Bu boşluk yalnız lisans veya yüksek lisans öğrencilerimizi sıkıntıya sokmakla kalmamakta, aynı zamanda doktora öğrencilerimizi ve ders hocalarını da belli bir ölçüde zorlamaktadır.

Uzun yıllardan beri üzerinde çalıştığım Eski Türkçe Sözlüğü'nü, konunun uzmanları ve öğrencilerimizin işine yarayacağı düşüncesi ile yayımlatmayı planladım. Sözlüğün tertibinde, düzenlenmesinde bana yardımcı olan öğrencilerime teşekkürü bir borç bilirim.

SÖZLÜK HAKKINDA

Türk milleti dünyanın en zengin kültürlerinden birine sahip olduğu gibi, aynı zamanda en zengin dillerinden birine de sahip bir millettir. Ancak daha eski çağların dil verileri ne yazık ki yazılı vesikalara aktarılmamış, karanlık bir dönem olarak kalmıştır. O bakımdan Türkçenin Altay veya Proto-Türk Devri hakkındaki bilgimiz sınırlı ve sahip olduğumuz kelime sayısı da çok azdır. Eski Türkçe diye adlandırılan bu lügat, sadece Orhun-Yenisey Yazıtları ile tespit edilen ve Uygur Yazıtları ile devam eden Türkçenin en eski yazılı kaynaklarının sözlüğüdür.

Yeryüzündeki diller arasında Türkçenin yerine baktığımızda, Ural-Altay grubunun Altay koluna bağlı bir dil olduğu ve geçmişinin MÖ 4000'li yıllara kadar dayandığı görülür. Bu tarihten MÖ 5. yüzyıla kadar olan dönem genel olarak Altay veya Proto-Türk Devri olarak adlandırılır. Bu dönemde Türkçe ile ilgili -az da olsa- birtakım dil kalıntılarına rastlanır; ancak bunun yeterli olmaması ve bu dönemden bize yazılı herhangi bir metnin ulaşmaması, bu çağların “karanlık dönem” olarak adlandırılmasına neden olmuştur. Bu dönemde Türkçenin Çuvaşça ve Yakutça ile henüz ayrılaşmadığı, hattâ daha eskiye gittiğimizde Moğol, Mançu, Tunguz dilleriyle aynı çatı altında toplandığı varsayılır.

Türkçenin, ana kaynağından bugünkü lehçelere varıncaya kadar çeşitli merhaleler geçirdiğini görüyoruz. Bu merhaleleri şöyle sıralayabiliriz:

1. Altay veya Proto-Türk Devri
2. Ana veya Eski Türkçe Devri
3. Orta Türkçe Devri
4. Yeni Türk Lehçeleri ve Dilleri Devri

Türkçeyi bu şekilde bir sınıflandırmaya tabi tutmaktaki amaç, Türkçede farklı dönemlerde görülen değişimleri belirgin kılmak ve dilbilimi araştırmalarını kolaylaştırmaktır.

Türkçenin karanlık devresi olan Altay veya Proto-Türk dönemi hakkında bugüne kadar elimize herhangi bir belge ulaşmadığından, söz varlıkları hakkında da bir şey söylemek mümkün değildir. Bu dönem hakkındaki bilgilerimizin çoğunluğunu Çin, bir kısmını da Yunan, Latin, Fars vb. kaynaklardan öğreniyoruz. Bu dönem, Türkçenin sadeliğini koruduğu ve çeşitli lehçelere ayrılmadığı bir dönemdir.

Türkçenin yazı dili bakımından karşılaştığımız ilk metinler ise 5-8. yüzyıllardaki Orhun-Yenisey Âbidelerinin yazıldığı Göktürk Dönemine aittir. Bu dö-

nem, “Eski Türkçe”nin ilk devresini oluşturur. İkincisini ise 8-10. yüzyılları kapsayan Uygur Dönemi oluşturmaktadır. Türk dilinin en sağlam bilgilerine yine bu dönemlerde rastlanabilir.

Göktürk ve Uygur dönemleri, Eski Türkçe Dönemi olarak adlandırılmasına rağmen aralarında dil bakımından bazı farklılıklar mevcuttur. Mesela, Göktürkçe saf Türkçe olup yabancı kelime sayısı yok denecek kadar azdır. Uygurca ise Mani, Buda ve Nestoriyanlık dinlerinin etkisiyle bünyesine Sanskrit, Soğdca, Çince, Toharca, Farsça vb. dillerden çok sayıda yabancı kelime girmesine engel olamamış ve Türkçe bu dönemde saflığını kaybetmiştir. Bunun dışında iki dönem arasında birtakım fonetik farklılıkların olduğunu da belirtmek gerekir. Mesela, Göktürk Döneminde “kony” (koyun) kelimesi, Uygur Dönemindeki iki farklı ağızda “koy” ve “kon” olarak telafuz edilmiş; “yn” harfleri “n” ve “y” olarak iki sese bölünmüştür. Bu dönemde farklılık arz eden konulardan birisi de alfabe birliğinin olmamasıdır. Göktürk Döneminde dört ünlü, otuz dört ünsüzden oluşan, otuz sekiz harfli ve menşei Türk düşüncesine dayanan bir alfabe olan Göktürk (Runik Alfabe veya Runik Türk Alfabesi de denilmektedir ki oldukça yanlış tamlamadır.) Alfabesi kullanılmıştır. Uygur Döneminde Sanskrit, Arami, Brahmi, Soğd alfabeleri kullanılmış, 9. yüzyıldan itibaren ise üç ünlü ve on beş ünsüzden oluşan Soğd kökenli Uygur Alfabesi kullanılmıştır.

Bütün bu farklılıklara rağmen Eski Türkçe kendi içinde bir bütünlük arz etmiş ve Hakaniye diye adlandırılan yazılı edebî dilimiz, Karahanlı döneminin ilk zamanlarına kadar varlığını sürdürmüştür.

Bu iki dönemden günümüze kadar çok sayıda ve çok fonksiyonlu metinler ulaşmıştır. Ancak hem Göktürk hem de Uygur dönemlerinden kalan metinlerin okunması ve anlaşılması sözlüksüz çok zordur. Özellikle üniversitelerde Eski Türkçe ve Orta Türkçe derslerinde yaşanan sıkıntı herkesçe malumdur. Bütün bunları göz önüne alarak, Eski Türkçe ve Orta Türkçe dönemlerinin kelime varlığını kapsayan iki sözlük hazırladık.

Derli toplu bir Eski Türkçe Sözlük (Drevnetyurkskiy Slovar) ilk defa 1969’da Leningrad’da yayımlanmış, uzun bir süre boyunca da Türkologların masa üstü kitabı olarak kalmıştır. Ancak sözlüğün kapsamına bakılırsa orada Karahanlı döneminin yazı diline ait örneklerden kelimeler de alınmış, böylece kelimelerin sayısı 22.000’den fazla olmuştur. Oysa Karahanlı Dönemi, Orta Türkçe Dönemi olarak biliniyor. Sonradan yapılan çalışmalar ayrı ayrı metinlerin sözlüğünü kapsasa da bu konuda bazı boşlukları doldurmak bakımından önemli rol oynamıştır. Özellikle A. Caferoğlu’nun Uygurca Sözlüğü büyük ölçüde Eski Türkçenin söz varlığını öğrenmekte yararlı olmuştur. Ancak aradan geçen zaman içinde, eski Türkçe kapsamına giren Orhun-Yenisey ve Uygur yazıtları hakkında yeni yeni bulgular ortaya çıkarılmış, tezler yazılmıştır. O bakımdan yeni bir sözlüğe ihtiyaç duyulmaktadır.

Bilindiđi gibi daha önce Eski Türkçe döneminin ayrı ayrı metinlerini kapsayan birçok sözlük çalışması yapılmıştır. Ancak bu sözlükler birbirinden bağımsız hazırlanmış, bir kısmı Göktürk Dönemi ile Orhun Yazıtlarını, diğer bir kısmı da (İslam öncesi) Uygur Dönemi ile bu dönem metinlerini temel almıştır. Eski Türkçe bir bütün olarak düşünöldüğünde, bu sözlüklerin bazı yönlerden yetersiz kaldığı bir gerçektir. Bu çalışmanın genel amacı, daha önce ortaya konulan Eski Türkçe sözlükleri bir araya getirerek Göktürk ve Uygur dönemlerini birlikte ele alan, daha kapsamlı ve tek bir sözlük oluşturmaktır. Bu bakımdan, daha önce meydana getirilen sözlük çalışmaları temel alınarak ortaya yeni bir sözlük konulmuştur. Bu eserlerin künyeleri kaynakça bölümünde gösterilmiştir. Eski Türkçe Sözlük, Türkçe kökenli kelimelerle birlikte Uygur Döneminde dile girmiş yabancı kökenli kelimeleri de kapsamakla **10.300** madde başı kelime ve **1.515** iç maddeden oluşmaktadır.

Bu çalışmada “k” sesi ince (“k”) ve kalın (“k̄”) olmak üzere iki şekilde gösterilmiş; buna mukabil “g” sesi de kalın (“ḡ”) ve ince (“g”) şeklinde gösterilmiş; boğaz h’si de “h̄” transkrip harfi ile gösterilmiştir. Ayrıca “ñ” ile gösterilen burun n’sinin de “ng” şeklinde gösterilmesi tercih edilmiş ve “e”, “ä” sesleri de tek harfle gösterilmiştir.

Eski Türkçe Sözlük pratik kullanılma amacıyla oluşturulduğundan kelimeler cümle dahilinde ve örneklerle verilmemiştir.

KISALTMALAR VE İŞARETLER

Ar.	:	Arapça
Arami.	:	Aramice
bk.	:	Bakınız
Çin.	:	Çince
Far.	:	Farsça
Grek.	:	Grekçe
Hint.	:	Hintçe
Man.	:	Mani
mec.	:	mecazi
Moğ.	:	Moğolca
Part.	:	Partça
Peh.	:	Pehlevice
Skr.	:	Sanskritçe
Soğd.	:	Soğdca
Sür.	:	Süryanice
Tib.	:	Tibetçe
Toh.	:	Toharca
Yun.	:	Yunanca
(coğ.)	:	coğrafi yer
(kbl.)	:	kabile, kavim adı
(şhs.)	:	şahıs adı
-	:	fiil köküne veya fiillere gelen eklere gelir
()	:	madde başı özünün başka bir telaffuzu olduğunu gösterir
(?)	:	şüphe bildirir
<	:	kelimenin hangi dilden veya kaynaktan geçtiğini gösterir
>	:	kelimenin hangi dile geçtiğini gösterir

A

a ünlem karşılığı olarak kullanılır: oğlum-a “ey oğlum”

ab 1. av; 2. (bk. ap); **av yer** av yeri

ab- fışkırarak çıkmak, akmak, fışkırmak

aba 1. abla; 2. baba

abam 1. eğer, şayet 2. bunun için, bundan dolayı; **abam birük/abam birök** eğer, şayet; bir defa

abamu (<Far. *ābnūs*) 1. daimî, ebedî, ölmez, bengü, sonsuz; 2. (şhs.) Buda Abamu

abamuluğ 1. daimi olan, ebedi, bengü, ölmez; 2. Buda Abamulu, Buda Abamu’ya ait olan

abang eğer (bk. abam 1.)

abçı avcı

abiç (şhs.)

abi (şhs.)

abi- saklamak, gizlemek, örtmek

abın 1. tane, adet, sayı; 2. yemiş, hububat tanesi, tohum

abınç rahatlık, sevinç, refah, avunma, teselli; sükûnet

abınçu 1. avunma, teselli, sevinç; 2. sabırlı; 3. yakın, bize yakın insan, dost, istekli, kadın sırdaş

abınğu (bk. abınçu)

abınık 1. dölük, sakın, mutlu; 2. huzur

abıt- teskin etmek, avutmak

abiçi (<Skr. *abhijit*) bir yıldız adı

abidarim (<Skr. *budizm*) te’liminin III hissesi

abijik Hristiyanların hayır dua merasimi (bk. abişik)

abiruş ağaç

abiskun (coğ.) Hazar Denizi

abişik (<Skr. *abhiseka*) takdis etmek, kutlamak

abita (<Skr. *amitābha*) 1. burhan, ta-nık, delil; 2. beş en muhterem sema Budalardan biri

abizan şifalı banyo

abla- avlamak, av avlamak

abra (bk. arpa)

abrin (<Far.) sena, aferin

abroşan (<Far.) tenvir

abuçka koca, ihtiyar, kocamış kimse, ihtiyar, ihtiyar kadın; **abuçka sözi** atalar sözü

acıçuk pek az

acık acı, hiddet, kuvvetli, pek

aç 1. aç, tok olmayan; **aç bağırsoğ** salgı eksikliği olan pankreas 2. merhamet

aç- 1. acıkmak, acıkmış olmak. 2. yaymak; 3. açmak; 4. çözmek

aça akraba, akrabalık ifâde eden bir söz

açağ ağrı, sızı

açakram boya, renk; **açakram yılan**

boa yılanı

açani (<Skr. *ājāneya*) 1. soy, ırk, cins, asil ırk, soylu kök; 2. imtiyazlı

açari (<Skr. *āçārya*) hoca, öğretmen, usta, üstat

açarya (<Skr.) üstat, öğretmen (bk. açari)

açataştru (<Skr. *ajataşatru*) (şhs.)

açden (?)

açı- 1. acımak (yara için); 2. (mec.) kederlenmek

açığ 1. ekşi, acımtırak; 2. (mec.) incitici, gönül kırıcı; 3. gazap, öfke, kızma, şiddet; 4. hediye, armağan; 5. kuvvetli, pek

açıglı açık, açılmış olan

açıglıg 1. mayalı; 2. uğurlu, şen, şad; 3. acıklı

açık- kızmak, çıkışmak, öfkelenmek

açıl (şhs.)

açıl- 1. açılmak, açılmış olmak; 2. acı-mak
açın- 1. acınmak; acımak; 2. temizlen-mek, arınmak; 3. açıklamak, itiraf etmek; 4. özen göstermek, ihtimam etmek, bakmak; 5. himaye etmek
açır incir
açıt- acıtmak, ağrıtmak; gönül kırmak, acı duyurmak
açıta (<Skr. *ajita*) semavî mızıkacı, göksel çalgıcı
açiti (<Skr. *ajita*) (şhs.)
açkaç anahtar
açkınça açınca
açlık açlık
açsık 1. açlık, acıkma; 2. açmış
açsız tok, tokluk; **açsık kızsız** (birlik-te) sıkıntısız ve aç olmayan; **açsık soksız** (birlikte) cimri ve kıskanç olmayan
açu baba (Tanrıya hitaben kullanılır)
açuğ (bk. açığ)
açuğın 1. aydın, açık, ışıklı; 2. anlaşılır, herkesin anlayabileceği durumda olan
açuğ açık, belli; **açuğ adırtlıg** (birlik-te) belli, açık, net
açuğın açıkça, belli olan (bk. açuğın 2)
ad ad, ün, şöhret, san, isim, şöhret, iktidar sahibi
ad- (bk. at-)
ada 1. tehlike, felâket, musibet, belâ; 2. başkası, diğeri, öteki; 3. tazyik, zulüm, baskı; 4. görüm, ihtiyaç; 5. baba; **ada tuda** bela, tehlike; **ada tuda bol-** bela olmak, dert olmak; **ada tuda kelür-** başına dert açılmak; **ada tuda kııl-** zarar vermek, başına dert açmak; **ada tuda te-gür-** tehlikeye sokmak, başını der-

de sokmak; **ada emgek** (birlikte) azap, eziyet; **ada bol-** dert olmak, felaket ol-; **ada kııl-** zarar vermek, acı vermek; **ada kırkınc** (birlikte) dertler, sıkıntılar
ada- 1. ad koymak, adlandırmak, söylemek (bk. ata-); 2. birisine zarar vermek
adağın örü ayak üstünde
adağ 1. ayak; 2. esas, aşağı hisse; 3. dağ eteği; 4. çayın menşei; **adağ kamaşt-** isyan çıkarmak, karışıklık çıkarmak; **adağ tutuğ** (coğ.) bir yer adı
adağ- dertli olmak, başına dert gelmek
adağı “babacığım” manasında sevgi ifade eden bir söz
adağlıg ayaklı
adağtağı sonuncu, sonunda olan
adala- başına dert açmak, felakete uğratmak
adalan- tehlikeli duruma düşmek, kötü halde olmak; kötü duruma sokmak
adalıg tehlikeli, korkulu, hatalı, tehdit eden, korku saçan
adam (şhs.) Âdem ata; **adam toğrıl** (şhs.)
adan (bk. adın)
adar (şhs.)
adar- ayırmak, analize etmek (bk. adır)
adara ayrıntılı, inceden inceye, derinden derine, etraflıca
adart- başına dert açtırmak
adartu tehlikeli
adasız 1. korkusuz, tehlikesiz; 2. baskı olmadan, baskısız
adaş 1. adaş, arkadaş, eş, dost; **adaş kadaş** arkadaş, dost, ahbap; soy sop; **adaş böşük** (birlikte) sıhri

hısım, bacanak, kayın; **adaş böşük tut-** birbirini tutmak, görüşmek
aday 1. kuş yavrusu; 2. (mec.) yavru, çocuk
adayu 1. sevimli, aziz, değerli; 2. yavru
addin (bk. adın)
addinçığ (bk. adınçığ)
addlıg (bk. atlıg)
adgan- (bk. atkan-)
adgançız (bk. atkançsız)
adgançsız (bk. atkançsız)
adgan- atlanmak, bağlanmak, koşulmak
adganğu tefrik, ayırt etme, ayıklama; **adganğu törü** daha çok bir hukuk deyimi olup ayıklama töresi, temyiz töresi, seçim kanunu
adgar (bk. adgır)
adgır aygır, at
adgırlık aygırlı, hara, yılkı
adgıraq dağ keçisi, dağ tekesi; geyik
adhā (bk. ada)
adhas (bk. adaş)
adhim (bk. adın)
adhlig (bk. atlıg)
adıg ayı
adıg- ayılmak, uyanmak
adıglayu ayı gibi, ayıya benzer
adın 1. diğer, başka, başka türlü, bundan başka, başkası; 2. yabancı, yad
adın- 1. değişmek, başkalaşmak, ayrılmak; 2. hayret etmek, şaşmak; 3. iyileşmek
adına (<Far.) cuma günü
adınağu başka, başkası
adınağuğa başka başka, ayrı ayrı kim-seler
adınağunı başkasını
adınçığ bambaşka, başka, diğer, ayrı, ayrıca, başkaca, çeşitli, muhtelif

özel, seçkin, üstün derecede, hayrete değer, çok değişik, harikulade
adınsıg başka, ayrı (bk. adınçığ); **adın-sıg bol-** değişmek, farklı olmak;
adınsıg kııl- değiştirmek, mahvetmek
adınsız (bk. adınçsız)
adında diğer taraftan
adır (<Skr. *ardrā*) bir yıldız ismi, kozmogoni
adır- 1. ayırmak, tefrik etmek; ayıklamak; 2. ayırt etmek, anlamak; 3. bir şeyden mahrum etmek
adıra 1. (bk. adara); 2. ötede beride, öteye beriye, orada burada; 3. inceden inceye, derinden derine
adırıl- 1. ayrılmak; 2. (mec.) ölmek
adırgululuk ayrılacak, ayıracak
adırılmaıklık ayrılmakla alakalı olan
adırın- ayrılmak
adırt 1. ayrılık, fark; 2. tıpkı, aynı; **adırt keng** tam, doğru; **adırt ödürt** her türlü, çeşitli, muhtelif
adırtık ayrılık, fark
adırtıklık farklı olan
adırtla- ayıklamak, tefrik etmek
adırtlayu inceden inceye, derin teferuatı ile, ayrıntularıyla
adırtlıg sarıh, açık
adırtsız ayırt etmeden, ayrılmadan
adıştıt (bk. adıştıt)
aditya (<Skr.) 1. yıldız adı; 2. cuma (bk. aditya)
adıştıt (<Toh. *adhistit* < Skr. *adhisthita*) mukadderat, kader, alınyazısı
aditya 1. (<Skr. *āditya*) bir yıldız anlamında olup güneşi ifade eder; 2. cuma günü
adlıg adlı, sanlı, şöhretli, ünlü
adnağu (bk. adınağu)

B

ba- 1. bağlamak, raptetmek; 2. iştirak etmek, katılmak
baars (bk. bars)
baba baba, peder, ata
babağir (bk. bavağir)
babakir (bk. bavağir)
babşın varis
baça 1. günah; 2. (şhs.)
baça- (<Soğd. *pāç*) (dini) oruç tutmak
baçağ 1. (dini) (Hıristiyanlarda) oruç; 2. korumak; 3. dikkat etmek; **baçağ çahşapıtı** oruca niyet etme; **kiçig baçağ** küçük oruçluk; **uluğ baçağ** büyük oruçluk; **baçağ baça-** oruç tutmak; **baçağ olur-** oruç tutmak; **baçağ otur-** oruç tutmak
baçağ (bk. baçağ)
baçan (şhs.)
baçara (şhs.)
baçasız kâmil, günahsız
bad (bk. bat)
bad- 1. (bk. bat-); 2. bağlamak, bent etmek; 3. ekin ekmek
badarı (<Skr. *badhari*) (şhs.)
badır (<Skr. *pātra*) 1. kase; 2. Buda rahibinin sadaka için kullandığı kase; 3. sıvı ölçüsü (bk. batır); **badır ayak** kâse
badıyan (< ?) anason
badman (bk. batman)
badra (<Skr. *bhadra*) (şhs.)
badrakalpiki (<Skr. *bhadrakalpika*) Budizm kronolojisinin bir devri, dönem
badrı (bk. badarı)
badruğ bayrak
badur 1. (şhs.); 2. (bk. batır); 3. maya ölçüsü
badıyan ilâç için kullanılan bir bitkidir 'illicium anisatum'.

bağ 1. bent, bağ, köstek; 2. bohça; 3. kabile, boy, halk topluluğunun bir bölümü, bölük, müttelik; 4. sargı, örtü; 5. kitabın bölümü, cilt; **bağ borluğ** üzüm bağı; **bağ çeçeklik** bağ, bahçe; **bağ çoğ** (birlikte) mal bohçası; **bağ eş** ortaklar; **bağ külüg** (birlikte) bağ ve köstekler
bāğ (<Far.) 1. bağ, bahçe; 2. Allah, Tanrı
bağ- sarmak, bağlamak
bağa 1. kara kurbağa, odlu bağa; 2. bir rütbedir; 3. rütbesi küçük, küçük rütbede; **bağa tengriken** rütbe, unvan; özel isim; **bağa tarğan** rütbe; **boyla bağa tarğan** (bk. boyla)
bağar (bk. bağır)
bağarsuğ bağırsak
bağatur 1. bahadır, kahraman; 2. (şhs.)
bağatur çigşi (şhs.)
bağça bohça, bağ, çıkın, paket
bağçı bahçıvan, bağıcı
bağdaşın- bağdaş kurarak oturmak
bağır 1. karaciğer, göğüs, karın; 2. bir ilaştır; 3. (mec.) sevgili, dost, akraba; 4. bakır; 5. yayın orta yeri; **bağır iç** (birlikte) iç organlar; **bağır böşük** iki taraftan akrabalar
bağırsak 1. (bk. bağırsuğ); 2. merhamet; merhametli
bağırsuğ (bk. bağırsuğ)
bağış 1. kalın urgan, halat; 2. çadırın kendiri, boğum (parmak, kamış gibi şeylerin); 3. oynak, bent
bağirati (<Skr. *bhagiratha*) (şhs.)
bağla- bağlamak, raptetmek
bağlığ 1. bağlı, tutuklu; 2. bir şeye ait olan; 2. bohça, paket
bağlık tane, rulo (kumaş için)
bağrağ sadaka dilenme

bağrın bağır ile

bağşı 1. (<Çin. *po-şi. veya* < *Skr. bhik-su*) (Budizm'de) hoca, öğretmen, üstât; 2. hekim, doktor

bağşılığ (bk. bağşılığ)

bağ (bk. bağ)

bağ- bakmak, dikkatli bakmak

bağa kara kurbağa

bağanağ nal

bağar (bk. bakır)

bağçan tahayyül, tefekkür, mütalâa

bakır 1. bakır; 2. tartı ölçüsü; 3. sikke, para, mangır; 4. Mars gezegeni; **bulung bakır** çeki vahidi; **bakır soğra** Mars gezegeni; **bakır soğra yultuz** Mars gezegeni

bakırlağ bakırdan yapılmış

bakırlığ 1. bakırdan düzeltilmiş; 2. (çoğ.) bir yer adı

bakır (bk. bakır)

bağşı 1. (bk. bağşı); 2. (şhs.)

bağşılığ hocaya ait olan, hoca olma durumu

bağşısızın hocasız, öğretmensiz; **bağşısızın nomçısızın** (birlikte) öğretmensiz ve yol göstericisiz

balak (bk. balık 1)

balakınağ yavru, bebek

balbal Türk savaş geleneğinde öldürülen düşmanın taştan yapılmış heykeli; **balbal kıl-** heykel yapmak;

balbal tik- taş heykel dikmek

balığ 1. (bk. balık); 2. yaralı

balığça balık gibi

balığcı (bk. balığcı)

balıka (<*Skr. bhallika*) özel isim

balık 1. balık; 2. şehir; 3. (çoğ.); 4. çamur, balçık, bataklık; **balık begi** şehir beyi, vali; **balık uluş** şehirler ve köyler

balık- yaralanmak

balığcı balığcı

balığlığ 1. şehirli; 2. (çoğ.)

balığdaki şehirdeki

balığtağı (bk. balığdaki)

balmağ bağlılık, karşılıksız ilgi

balıngla- (bk. belingle-)

baltır 1. baldız, yaşça küçük kadın ak-raba, gelin, yenge; 2. baldır

balto (bk. baltu)

baltu balta, teber

baltur (şhs.)

balu- bağlamak

bamağ bağlama

ban (<Çin. *ban*) 1. üzerine yazı yazılan tahta, yazı tahtası

ban (<Çin. *wan*) on bin; **tümen ban** on bin

ban- bağlamak

banaras 1. (bk. baranas); 2. (çoğ.) yer adı

bandeng (bk. banting)

banga bana

bangaru bana doğru

banıt (<*Skr. phānita*) şurup, meyve şerbeti, şıra

banmık bir hastalık türü

banlığ benli, beyaz lekeli

bant- bağlamak

banting oturmaya mahsus sıra

bar 1. var, mevcut, hep, varlık; 2. bütün; **bar bayağut** devletli, varlıklı;

bar er- var olmak; **bar yok bol-** yok olmak, yok etmek; **bar kıl-** yaratmak

bar- 1. varmak, gitmek, ulaşmak; 2. gezmek, dolaşmak; 3. yok olmak, mahvolmak; 4. ölmek, vefat etmek

bara 1. bir ilaştır; 2. bir tartı ölçüsüdür

baram (bk. barım)

KAYNAKÇA

- Gabain, A. Von** (1995). *Eski Türkçenin Grameri*, 2. Baskı, Mehmet AKALIN (Çev.), TDK Yayınları, Ankara
- Caferoğlu, Ahmet** (1993). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, 3. Baskı, Enderun Kitapevi, İstanbul
- Drevnetyurkskiy, Slovar** (1969). *Nauka*, Leningrad
- Gedim Türk Abidelerinin Sözlüğü** (1992). Hazırlayanlar: N.M. Hudiyev, E.A. Guliyev, Tusi adına Azerbaycan Devlet Pedagoji Universiteti, Bakü
- Glauson, Sir Gerard** (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, Oxford
- Orkun, Hüseyin Namık** (1994). *Eski Türk Yazıtları*, TDK Yayınları, Ankara
- Maytrisimit** (1976). *Uygurca Metinler II*, Şinasi Tekin (Çev), Sevinç Matbaası, Ankara
- Ergin, Muharrem** (1994). *Orhun Abideleri*, 18. Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul
- Malov, Sergey E.** (1951). *Pamyatniki Drevnetyurkskoy Pismennosti*, Nauka, Moskova-Leningrad
- Malov, Sergey E.** (1952). *Yeniseyskie Pamyatniki Tyurkov*, Nauka, Moskova-Leningrad
- Malov, Sergey E.** (1959). *Pamyatniki Drevnetyurkskoy Pismennosti Mongoli Kirgizi*, Nauka, Moskova
- Tekin, Talat** (2006). *Orhon Yazıtları*, Türk Dil Kurumu, Ankara
- Şükürlü, Elisa** (1993). *Kadim Türk Yazılı Abidelerinin Dili*, Maarif Matbaası, Bakü